

Conf. univ. dr. MARIAN NICOLAE
Facultatea de Drept
Universitatea din București

**CONTRIBUȚII LA STUDIUL
CONFLICTULUI DE LEGI
ÎN TIMP ÎN MATERIE CIVILĂ
(ÎN LUMINA NOULUI COD CIVIL)**

*

„Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968,
proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European,
prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013”

Universul Juridic
București
-2013-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2013, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI ȘTAMPILA
EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NICOLAE, MARIAN

**Contribuții la studiul conflictului de legi în timp în materie
civilă : (în lumina Noului Cod civil) / Marian Nicolae. - București :
Universul Juridic, 2013**

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-027-3

347(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15;**
0726.990.184

DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

La alcătuirea prezentei lucrări s-a folosit materialul documentar publicat
până la data de 31 decembrie 2012

*Profesorului Șerban Beligrădeanu,
în semn de recunoștință pentru neprețuita
colaborare profesională contra autenticei
recompense, o statornică și vie comuniune
spirituală.*

Motto

«Oficiul legilor este de a regla viitorul;
trecutul nu mai este în puterea lor»

(Portalis)

CUVÂNT-ÎNAINTE*

„Oficiul (rostul) legilor este de a regla viitorul, trecutul nu mai este în puterea lor”¹ sunt faimoasele cuvinte rostite de Portalis, în Expunerea de motive la Titlul preliminar (*Despre publicarea, efectele și aplicarea legilor în general*) al Proiectului Codului civil francez, în legătură cu rațiunea și legitimitatea înscrierii principiului neretroactivității legilor în celebrul art. 2 din Codul napoleonian. Același mare jurisconsult discutând mai departe chestiunea retroactivității legilor și efectele lor nefaste, arăta, în continuare, următoarele:

«Pretutindeni unde retroactivitatea legilor ar fi admisă, nu numai securitatea n-ar mai exista, dar nici măcar umbra ei. Legea naturală nu este limitată nici de timpuri, nici de locuri, căci ea este în toate țările și pentru toate secolele. Dar legile pozitive, care sunt opera oamenilor, nu există pentru noi decât când ele se promulgă, și nu pot să aibă efect decât când ele există. Libertatea civilă consistă în dreptul de a face ceea ce legea nu interzice, considerându-se ca lucru permis tot ceea ce nu este oprit. Ce ar deveni, deci, libertatea civilă, dacă cetățeanul s-ar teme ca dintr-odată și fără veste să fie expus pericolului de a fi cercetat (controlat) în acțiunile sale sau tulburat în drepturile sale câștigate, printr-o lege posterioară?

Să nu confundăm hotărârile judecătorești cu legile. Este de natura hotărârilor judecătorești a regla trecutul, pentru că ele nu pot să intervină decât asupra acțiunilor deschise și asupra faptelor cărora li se aplicau legile existente. Dar trecutul n-ar putea să intre în domeniul legilor noi care nu-l reglementau. Puterea legislativă este omnipotentă. Legea stabilește, conservă, schimbă, modifică, perfecționează, distruge ceea ce este; ea nu creează ceea ce nu există încă. Capul unui mare legislator este un fel de Olimp de unde pornesc aceste idei vaste, aceste concepții fericite care prezidează fericirea oamenilor și destinul Imperiilor. Dar puterea legii nu poate să se întindă asupra lucrurilor care nu mai sunt, și care, prin chiar aceasta, sunt în afară de

---

* „Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.” („This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/61968, Project ID61968 (2009), co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007-2013.”).

¹ «*L'office des lois est de régler l'avenir; le passé n'est plus en leur pouvoir*» (Portalis, *Discours préliminaire*, Exposé des motifs du tit. 1er du Code civil), *apud* Merlin, v^o *Effet rétroactif*, in «*Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*», 5e éd., t. X, H. Tarlier, Libraire-Éditeur, Bruxelles, 1826, p. 1. V. și G. Mărzescu, *Maximele dreptului roman cu aplicațiune la Codicele nostru civil*, Partea I^A, Jassy, Tipo-Litografia H. Goldner, 1880, p. 41.

orice putere. Omul care nu ocupă decât un punct în timp ca și în spațiu, ar fi o ființă foarte nefericită, dacă nu s-ar putea crede în siguranță nici măcar pentru viața sa trecută. Pentru această porțiune a existenței sale, n-a purtat el deja toată povara sorții sale? Trecutul poate să lase regrete, dar el pune capăt tuturor incertitudinilor. În ordinea naturii, nu este incert decât, viitorul și încă incertitudinea aceasta poate fi îndulcită de speranță, această companie fidelă a slăbiciunii noastre. Ar fi să facem și mai tristă condiția umanității, dacă am voi să schimbăm, prin sistemul legislației sistemul naturii, și, pentru un timp care nu mai este, să căutăm a face să reînvie temerile noastre, fără a putea să ne redea și speranțele noastre. Departe de noi ideea acelor legi cu două fețe care, având neîncetat un ochi asupra trecutului, și pe celălalt asupra viitorului, ar seca izvorul încrederii și ar deveni un principiu etern de injustiție, de tulburare și dezordine. Pentru ce, se va zice, să lăsăm nepedepsite abuzuri care existau înainte de legea pe care o promulgăm pentru a le reprima? Pentru că nu trebuie ca remediul să fie mai dăunător decât boala însăși. Orice lege se naște dintr-un abuz. N-ar exista, deci, nicio lege care să nu fie retroactivă. Nu trebuie să se ceară oamenilor ca să fie înaintea legii ceea ce ei nu trebuie să devină decât în urma ei»².

---

² «Partout où la rétroactivité des Lois serait admise, non-seulement la sûreté n'existerait plus, mais son ombre même. La loi naturelle n'est limitée, ni par le temps, ni par les lieux, parce qu'elle est de tous les pays et de tous siècles. Mais les lois positives, qui sont l'ouvrage des hommes, n'existent pour nous que quand on le promulgue, et elles ne peuvent avoir d'effet que quand elles existent. La liberté civile consiste dans le droit de faire ce que la loi ne prohibe pas, on regarde comme permis tout ce qui n'est pas défendu. Que deviendrait donc la liberté civile, si le citoyen pouvait craindre qu'après coup, il serait exposé au danger d'être recherché dans ses actions, ou troublé dans ses droits acquis, par une loi postérieure?»

Ne confundons pas les jugements avec les lois. Il est de la nature des jugements de régler le passé, parce qu'ils ne peuvent intervenir que sur des actions ouverts, et sur des faits auxquels ils appliquent les lois existantes. Mais le passé se saurait être du domaine des lois nouvelles, qui ne le régissaient pas. Le pouvoir législatif est la toute-puissance humaine. La loi établit, conserve, change, modifie, perfectionne, détruit ce qui est; elle crée ce qui n'est pas encore. La tête d'un grand législateur est une espèce d'Olympe d'où partent ces idées vastes, ces conceptions heureuses, qui président au bonheur des hommes et à la destinée des Empires. Mais le pouvoir de la loi ne peut s'étendre sur des choses qui ne sont plus, et qui, par-là même, sont hors de tout pouvoir. L'homme qui n'occupe qu'un point dans le temps comme dans l'espace, serait un être malheureux, s'il ne pouvait se croire en sûreté, même pour sa vie passée. Pour cette portion de son existence, n'a-t-il pas déjà porté tous le poids de sa destinée? Le passé peut laisser des regrets, mais il termine toutes les incertitudes. Dans l'ordre de la nature, il n'y a d'incertain que l'avenir, et encore l'incertitude est alors adoucie par l'espérance, cette compagne fidèle de notre faiblesse. Ce serait empirer la triste condition de l'humanité, que de vouloir changer, par le système, de la législation le système de la nature, et de chercher pour un temps qui n'est plus, à faire revivre nos craintes, sans pouvoir nous rendre non espérances. Loin de nous l'idée de ces lois à deux faces qui, ayant sans cesse un œil sur le passé, et l'autre sur l'avenir, dessécheraient la source de la confiance, et deviendraient un principe éternel d'injustice, de bouleversement et de désordre. Pourquoi, dira-t-on, laisser impunis des abus qui existaient avant la loi que l'on promulgue pour les réprimer? Parce qu'il ne faut que le remède soit pire que le mal. Toute loi naît d'un abus. Il n'y aurait donc point de loi que ne dût être rétroactive. Il ne faut point exiger que les hommes soient avant la loi, ce qu'ils ne doivent devenir que par elle» (Portalis, *loc. cit. supra* [nota precedentă], pp. 1-2).

Sub pretextul de a urmări binele public, legiuitorul n-a ținut și nu ține seama de aceste mari, uriașe principii de filozofie politică și juridică, îmbrăcând haina de judecător și aruncându-se în arenă, tranșând disputele dintre părți, modificând drepturile și obligațiile lor trecute sau viitoare, într-un cuvânt devenind din „supraarbitru” sau, mai exact, din „organizator” al jocului, cel mai teribil jucător, râvnit de unii, detestat de alții.

Oficiul legiuitorului este de a legifera, iar nu de a judeca acte, fapte sau situații trecute sau actuale.

Problema soluționării conflictelor de legi în timp comportă, așadar, nu doar un aspect tehnic, juridic, ci și unul politic și moral.

În lucrarea de față, cercetarea noastră se limitează la primul aspect; chestiunea moralității și a aspectelor social-politice ale conflictului de legi în timp interesează alte discipline, precum științele etice, politice, economice, sociologice, motiv pentru care această chestiune este exclusă din sfera preocupărilor noastre.

Materia conflictului de legi în timp este însă „perenă” (J. Héron), născându-se, practic, odată cu trecerea de la dreptul cutumiar la dreptul legislativ, și ea a fascinat dintotdeauna pe doctrinari și practicieni, dar, din nefericire, rezultatele cercetărilor acestora sunt departe de a fi mulțumitoare, cu mult sub imensa cantitate de energie și de inteligență consumate în vederea elucidării problemelor aplicării în timp a normelor juridice. Explicația rezidă nu doar în dificultatea extraordinară a materiei, rezultată din împletirea problemelor teoretice și a intereselor felurite și divergente ale „actorilor” juridici, cât și din componenta politică a acesteia, care, cu greu, pot fi dissociate. Căci nevoia de stabilitate, de conservare a drepturilor și situațiilor legitim dobândite este incompatibilă cu dorința de schimbare, de evoluție, cu nevoia de promovare a interesului public și cu sentimentul de dreptate socială.

Din punct de vedere tehnic, problema fundamentală a schimbărilor sau prefacerilor legislative este și rămâne aceea a legii aplicabile așa-numitelor «situații în curs», *i.e.* a actelor sau faptelor juridice în curs de constituire, modificare sau stingere, pe de o parte, și a efectelor viitoare (*i.e.* neconsumate) ale situațiilor juridice anterior născute intrării în vigoare a legii noi.

Această chestiune a fost socotită, pe bună dreptate, drept piatra de încercare (*la pietra di saggio, la pietra del paragone; la pierre de touche* etc.) a oricărei teorii generale în materia dreptului intertemporal, adică a dreptului aplicabil conflictului de legi în timp³.

---

³ În acest sens, v. G. Pace, *Il diritto transitorio con particolare riguardo al diritto privato* (con prefazione del prof. Mario Rotondi), Casa Editrice Ambrosiana, Milano, 1944, n° 77, p. 260. Cf. G. Brogini, *La retroattività della legge nella prospettiva romanistica*, in «Coniectanea. Studi di diritto romano», Milano, Giuffrè Editore, 1966, pp. 391-392; J. Ghestin, G. Goubeaux et Muriel Fabre-Magnan, *Traité de droit civil. Introduction générale*, 4e éd., L.G.D.J., Paris, 1994, n° 382, p. 342.

Într-adevăr, de-a lungul timpului, această chestiune capitală a primit soluții diferite în cazul faptelor juridice complexe și al legii aplicabile consecințelor juridice viitoare ale faptelor trecute, iar aceste soluții au fost și sunt discutabile.

Care sunt însă datele problemei aplicării în timp a legii? Dar soluțiile ei? Teoretice și legale?

Sub primul aspect – faptele juridice începute sub legea veche și consumate după intrarea în vigoare a legii noi –, aceste fapte trebuie sau nu supuse exclusiv acțiunii legii noi, deoarece ele s-au îndeplinit sub această lege?

Sub al doilea aspect, și mai delicat – efectele juridice ale faptelor trecute –, trebuie oare ca legea veche să guverneze toate efectele juridice ale faptelor îndeplinite sub imperiul său, indiferent dacă aceste efecte se produc sau se realizează înainte sau după intrarea în vigoare a legii noi sau, dimpotrivă, trebuie distins între efectele produse sub imperiul legii vechi și cele produse după această dată și, deci, trebuie să se dea eficiență atât legii vechi, cât și legii noi?

După cum deja am amintit și așa cum vom vedea, de altfel, într-un capitol special rezervat acestor chestiuni, mai ales această din urmă problemă – efectele viitoare ale situațiilor juridice anterior născute – a primit și primește răspunsuri diferite, în funcție de viziunea sau concepția adoptată de fiecare teoretician al dreptului: fie aplicarea exclusivă a legii vechi (teoria drepturilor câștigate și teoria faptului consumat), fie teoria aplicării imediate a legii noi (Paul Roubier), fie, în sfârșit, aplicarea uneia sau alteia din cele două legi, în funcție de oportunitate sau, după caz, în funcție de ipoteza normei noi (teoria normativistă – Gaetano Pace, E.-L. Bach, Jacques Héron etc.).

Alături de soluțiile teoretice, în caz de conflict de legi în timp, există, de regulă, și anumite principii și reguli destinate să rezolve succesiunea legilor în timp, numite norme conflictuale sau norme de drept intertemporal, deoarece au caracter instrumental, iar nu substanțial.

În general, normele de drept intertemporal au valoare supralegislativă, deoarece sunt un *ius supra iura*, fiind, uneori, consacrate chiar în legea fundamentală.

Este și cazul Constituției României din 1991, care a statornicit principiul neretroactivității legii noi, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile [art. 15 alin. (2)].

Prevederile constituționale, fiind, de cele mai multe ori sumare, cum este și cazul art. 15 alin. (2) din Constituție, sunt dezvoltate de legile infraconstituționale, de regulă, în legile fundamentale, complexe, cum sunt codurile adoptate pentru reglementarea relațiilor sociale dintr-un anumit domeniu al societății.

Este și cazul Noului Cod civil (L. nr. 287/2009)⁴ și Noului Cod de procedură civilă (L. nr. 134/2010)⁵, care conțin dispoziții legale pentru soluționarea conflictului de legi în timp și care dezvoltă, sub anumite aspecte, dispozițiile constituționale.

Monografia de față privește analiza conflictului de legi civile în timp în lumina Noului Cod civil, având, așadar, un obiect de cercetare limitat doar la succesiunea

---

⁴ Intrat în vigoare la 1 octombrie 2011.

⁵ Intrat în vigoare la 15 februarie 2013.

legilor civile, iar nu și la succesiunea legilor procesual civile și, cu atât mai mult, la succesiunea legilor în general.

Totuși, dat fiind faptul că, în dreptul nostru, nu există o teorie generală a dreptului intertemporal, ci numai studii sau cercetări răsfețe și dispartate, am simțit nevoia ca, înainte de a analiza principiile dreptului intertemporal civil (în lumina Noului Cod civil) și a vedea locul și specificul acestora în ansamblul dreptului intertemporal român, să cercetăm, măcar sumar, aspectele generale de drept intertemporal (noțiune, obiect, conținut, delimitare și natură juridică), spre a vedea dacă normele de drept intertemporal sunt norme specifice prin obiectul sau funcția lor, ori, dimpotrivă, sunt norme lipsite de autonomie și specificitate, respectiv simple aspecte particulare ale acțiunii normelor de drept substanțial sau procesual, cum s-a susținut uneori și ar putea rezulta din analiza și studiul acestora în cadrul diferitelor discipline juridice („Drept civil”, „Drept penal”, „Drept administrativ”, „Drept procesual” etc.).

Totodată, studiul principiilor dreptului intertemporal civil (în lumina Noului Cod civil) nu poate fi desăvârșit, în lipsa unei scurte incursiuni asupra modului de aplicare a dispozițiilor sale, după 1 octombrie 2011, astfel cum acesta este reglementat de legea de punere în aplicare, Legea nr. 71/2011. Aplicarea noului cod se face oare cu respectarea principiilor de drept intertemporal sau există excepții sau aplicații particulare, justificate de ampla reformă a dreptului privat român?

În consecință, prezenta lucrare este structurată în trei titluri:

– Titlul I, intitulat „*Noțiuni de drept intertemporal*”, constituie o analiză de ansamblu a problematicii generale a dreptului intertemporal, respectiv: natura și obiectul chestiunilor de drept intertemporal, noțiunea, conținutul și delimitarea dreptului intertemporal, precum și obiectul acestuia, respectiv conflictul real de legi în timp.

– Titlul al II-lea, denumit „*Principiile dreptului intertemporal civil*” se ocupă de aplicarea în timp a legii civile în lumina Noului Cod civil, respectiv a dispozițiilor art. 6, care consacră cele trei principii generale: principiul neretroactivității, principiul aplicării imediate a legii noi și principiul supraviețuirii legii vechi; de asemenea, sunt discutate unele probleme speciale legate de aplicarea în timp a legii civile, în materii diverse (nulitatea actului juridic civil, formalitățile de publicitate, uzucapiunea și prescripția extinctivă, dar și exproprierea pentru cauză de utilitate publică).

– În fine, Titlul al III-lea, intitulat „*Aplicarea în timp a Noului Cod civil*”, cuprinde o analiză de ansamblu a dispozițiilor de drept intertemporal ale Legii nr. 71/2011, cu modificările ulterioare, din perspectiva celor trei principii generale ale dreptului intertemporal civil: principiul neretroactivității, principiul aplicării imediate a legii noi și principiul supraviețuirii legii vechi.

La elaborarea prezentei lucrări s-a folosit materialul bibliografic, român și străin, publicat până la 31 decembrie 2012, o mențiune aparte reprezentând-o lucrările de drept italian, care au putut fi consultate în urma unui stagiu de pregătire la Florența, în cursul lunii noiembrie 2012.

În final, sperând că prezenta lucrare constituie un început reușit în relansarea studiilor și cercetărilor de drept intertemporal, iar, prin conținutul său, reprezintă un instrument util de lucru, atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicienii dreptului, inclusiv studenți, masteranzi, doctoranzi și alți profesioniști, dorim să mulțumim, totodată, și Editurii Universul Juridic, pentru buna colaborare la tehnoredactarea și publicarea acestei monografii într-un timp record și în condiții grafice excelente.

Sinaia, 21 martie 2013

Marian NICOLAE